

Een blik op de STEDELIJKE LEEFCULTUUR IN BRUGGE

Brugge in de vijftiende eeuw, een stad op haar hoogtepunt. Een wereldhaven met een kosmopolitische smeltkroes van nationaliteiten. En een residentie van de Bourgondische hertogen. Een stad ook die haar succes niet verbergt. Daarvan getuigen belangrijke symbolische gebouwen zoals het belfort en het stadhuis. Groot, hoog en rijkversierd met kleurrijk glaswerk en verfijnd uitgewerkte kraagstenen die de standbeelden op de gevel van het stadhuis ondersteunen.

HERTOG EN ADEL De hertog van Bourgondië, die soms in de stad resideert, etaleert een luxueuze levensstijl, met een pompeuze hofhouding en groots opgezette, indrukwekkende feesten. De Bourgondische spektakelstaat is een onderdeel van de Brugse leefcultuur.

HET PORTRET VAN LODEWIJK VAN GRUUTHUSE

Circa 1480 schildert de Meester van de Vorstenportretten Lodewijk van Gruuthuse. In zijn hand een bidsnoer. Rond zijn hals de ketting van de Orde van het Gulden Vlies. Onderaan op de originele lijst staat zijn wapenspreuk: *Plus est en vous* (Meer is in u).

De houding van Lodewijk en de scharniersporen links op de omlijsting wijzen erop dat het schilderij het rechterluik van een diptiek is geweest. Vermoedelijk troonde op het linkerluik een Madonna met Kind.

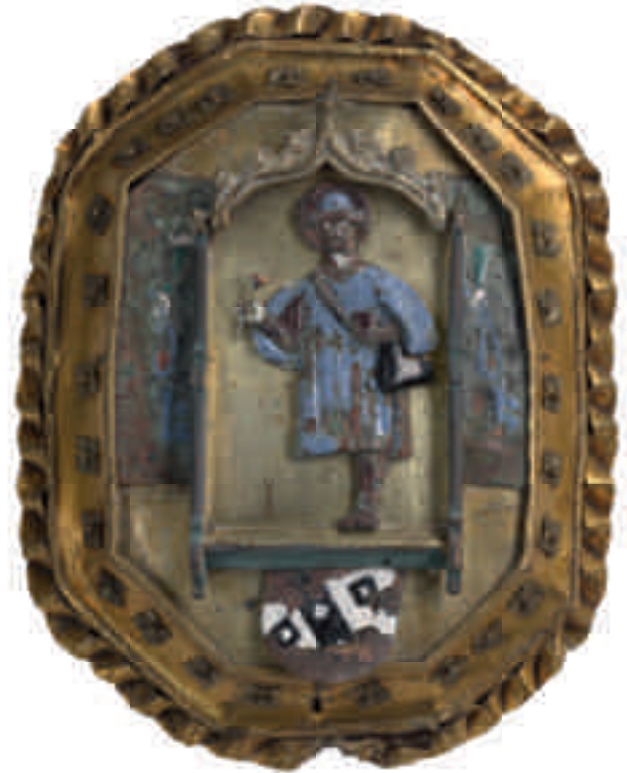
Meester van de Vorstenportretten, *Portret van Lodewijk van Gruuthuse*, ca. 1480, Brugge (?), olieverf op paneel.

COLLECTIE GROENINGEMUSEUM BRUGGE, INV. 0000.GRO1557.1

Knielbankje om op te bidden, met de namen *Maria* op de ene en *Jhesus* op de andere zijde, 1501-1525, Vlaanderen, eikenhout.

COLLECTIE GRUUTHUSEMUSEUM BRUGGE, INV. VII.O.0066

Borstjuweel van Joos de Bul, deken van de Broederschap van Sint-Joos, circa 1454-1488, verguld zilver, koper en email.

COLLECTIE GRUUTHUSEMUSEUM BRUGGE

In de stad wonen ook edellieden en andere hooggeplaatsten uit de entourage van de hertog. Een Brugse exponent daarvan is Lodewijk van Gruuthuse. Rijk geworden door onder andere de taks die hij mag innen op bijna elke ton ingevoerd of lokaal gebrouwen bier, toont hij uitdrukkelijk zijn luxueuze levensstijl. Zijn portret is daar een getuige van.

Dat Lodewijk de opdracht kan geven om zijn portret te schilderen, is op zich al een teken van prestige en macht. Symbolen als de ketting van het Gulden Vlies en zijn sobere maar verfijnde kledij ondersteunen dat beeld nog.

Het portret getuigt ook van een ander belangrijk aspect van de middeleeuwse leefcultuur: de aanwezigheid van het geloof in het dagelijkse leven. Wie de middelen heeft, beleeft het geloof met luxueuze objecten bij en in de hand: een overvloedig geïllustreerd gebedenboek; een gebedssnoer in amber of git, exclusief op de Brugse markt te vinden; knielbankjes, ivoren pax- of kustafels, kleine triptiekjes enzovoort. Een diptiek met de Maagd Maria en Kind is het summum.

Goede werken die men doet vanuit het caritasideaal, moeten niet enkel het eigen zielenheil verzekeren. Ook hier is er weer een kans om rijkdom en prestige te etaleren. Recent verwierf het Gruuthusemuseum het borstjuweel van Joos de Bul, met centraal een afbeelding van Sint-Joos. De Bul is deken van de Broederschap van Sint-Joos, die een passantenhuis voor daklozen en armen heeft in de Ezelstraat. De Bul ondersteunt dit passantenhuis met een riant schenking. Vandaag prijkt zijn wapenschild nog steeds op de deurnaald van de toegangspoort.

Anonieme meester, *Filips Dominicle en Barbara Ommejaeghere*, 1551-1560, Brugge, olieverf op paneel.
COLLECTIE GROENINGEMUSEUM BRUGGE,
INV. 0000.GRO1424.1

WELSTAND IN HUIS De stedelijke elite bestaat niet enkel uit getrouwen van de hertog. Ook sommige stedelijke ambtenaren kunnen er een weelderige levensstijl op nahouden. Ook hier staat het portret symbool voor de levensstijl die ze nastreven. De portretten van Filips Dominicle en Barbara Ommejaeghere vormen oorspronkelijk de zijluiken van een triptiek, waarvan het middenpaneel verloren is gegaan. Dominicle is vanaf 1547 herhaaldelijk schepen, hoofdman en raadsheer in Brugge. Hij is gehuwd met Barabara Ommejaeghere. Op de achtergrond van de portretten tekent zich de stad af. Hoewel er geen directe link gelegd kan worden met de per-

sonages, mag de identificatie met Brugge als teken van prestige niet verwonderen. Niet toevallig kiezen de echtlieden voor de symbolen van de (weliswaar tanende) macht en welvaart van de stad. Bij Filip Dominicle is dat het Kraanplein, een belangrijk handelsknooppunt. Achter Barbara Ommejaeghere prijken de religieuze en burgerlijke bakens van de stad: de Onze-Lieve-Vrouwekerk en het belfort. Hoogstwaarschijnlijk betrekken zij in de stad een statige woning, misschien wel bekleed met wandtapijten, een teken van prestige én nuttig tijdens koude dagen. Mooi uitgewerkte meubels of schouwornamenten vervolledigen de inrichting van het huis. De portretten zetten, net als dat van Lodewijk, hun devote houding in de verf. Maar de kleding, inclusief boorden van kant en bont, en juwelen verraden een luxueuze profane levensstijl.

Haarpen met de doos van Pandora, gevonden aan de Garenmarkt in Brugge, 1300-1500.

COLLECTIE RAAKVLAKE

Gouden ring met inscriptie *de bien en mieulx*, 1400-1465.

COLLECTIE GRUUTHUSEMUSEUM BRUGGE,

INV. IX.O.0228

IVOREN HAARPEN EN GOUDEN RING

Archeologen vinden af en toe luxueuze accessoires terug. Uit de ondergrond van de Garenmarkt is een mooi uitgewerkte haarpen uit het midden van de veertiende eeuw naar boven gekomen. Zowel mannen als vrouwen gebruiken dit voorwerp om het haar te scheiden en eventueel mee op te steken. Deze haarpen is versierd met een gekroonde vrouw, Pandora, de eerste vrouw uit het scheppingsverhaal van de Griekse mythologie.

In Damme is een ander kleinood gevonden: een kleine gouden ring. Rondom op de buitenkant staan de woorden *de bien en mieulx* (van goed naar beter) gegraveerd. Meer dan waarschijnlijk is dit fijne sieraad een liefdesgeschenk van een bruidegom aan zijn aanstaande bruid.

Wandtapijt met een gevechtsscène uit de oudheid,
1576-1600, Brugge, wol en zijde.

COLLECTIE GRUUTHUSEMUSEUM BRUGGE, INV. XVII.O.0003

Schoorsteenwang met Tristan en Isolde (?), 1401-1450,
Brugge, zandsteen.

COLLECTIE GRUUTHUSEMUSEUM BRUGGE, INV. VI.O.0095

WANDTAPIJT EN SCHOORSTEENWANG

Op dit Brugse wandtapijt staat een gevechtstaferaal afgebeeld. De gebouwen zijn die van een zestiende-eeuwse stad. De soldaten daarentegen dragen antieke harnassen en wapens. Mogelijk gaat het hier over een uitbeelding van een veldslag die Scipio Africanus uitvocht. Naast de Brugse merktekens (een weversspool en gotische b) vallen ook de typische Brugse kleuren van het wandtapijt op: rood, bruin en geel.

Tot de Gruuthusecollectie behoren ook verschillende schoorsteenwangen uit woningen in de Brugse binnenstad. Deze verfijnde steensculpturen versieren de zijkanten van schoorsteenmantels. Heel vaak tonen ze subtiel uitgewerkte mannen- of vrouwenfiguren, zoals dit exemplaar met een dame in een modieuze jurk, getooid met een bloemenkroon en een hoofddoek. Op een levendige manier houdt de man haar vast. Een dynamisch tafereel.

EXOTISCHE WAREN Ook in de zeventiende en achttiende eeuw blijft wie welgesteld is dit tonen aan de buitenwereld. Oude adel, welstellende handelaars en ambachtslui: ze pikken graag nieuwe dingen op. En hoewel er minder internationale handelaars in Brugge vertoeven, betekent dit niet dat de wereld niet meer naar Brugge komt. Exotische producten vinden hun weg naar de Brugse woningen en tafels.

Kooplustigen kunnen daarvoor onder andere terecht in de winkel van Mary Anne van Outryve (1674-1746) in de Cordoaniersstraat. Ze opent, samen met haar zus, in 1715 een winkel waar een waaier aan producten te koop is: diverse soorten Chinese thee, zijde, katoen, koffiebonen, tabak, porselein... De namen van haar klanten en hun aankopen noteert ze in haar *cleen bouck*, dat nog steeds bewaard wordt in het KADOC in Leuven.

Het porselein dat op de tafel komt, is een verhaal van wisselwerking tussen Europa en het Verre Oosten, met een sleutelrol voor de Verenigde Oost-Indische Compagnie (VOC). Nadat koffie en thee hun weg naar de Europese markt hebben gevonden, wil men uiteraard ook gepaste kannen hebben om deze dranken te serveren. De VOC importeert porseleinen thee-kannen. Geïnspireerd door de thee-kannen, ontwikkelen Europese edelsmeden de koffiekann, vaak prachtig in zilver uitgevoerd. Die wordt op zijn beurt door de VOC meegenomen naar China en Japan, waar lokale vakmannen de vorm in porselein uitvoeren. Ook wat de decoratie van thee- en koffieserviezen betreft is er wisselwerking: Chinese porseleinwerkers krijgen Europese motieven voorgelegd om ze te verwerken in hun ontwerpen.

Rechts: Jan Anton Garemijn, *Het vieruurtje*, 1759/1778, Brugge, olieverf op doek.

COLLECTIE GROENINGEMUSEUM BRUGGE, INV. 0000.GRO1356.I

Rechts onder: Chatelaine met pastorale taferelen, 1750-1800, verguld koper en email.

BMG.2005

Geribde theepot met vlinders in Imaristijl, 1735-1750, China, porselein.

COLLECTIE GRUUTHUSEMUSEUM BRUGGE, INV. XXI.1976.0258

THEEPOT

Dit theepotje illustreert nog een andere wisselwerking, namelijk die tussen China en Japan. Het is een theepot in Imari-porselein, Japans porselein dat herkenbaar is aan het gebruik van kobaltblauw, ijzerrood en een witte achtergrond met een goudlaagje. Dit porselein wordt erg populair in Europa. De VOC neemt het mee naar China en laat het daar namaken. Dit is een theepotje in Chinees Imari-porselein, met een helderder blauw, meer doorschijnend rood en een olieachtige glazuur.

MODIEUS GEKLEED Op Jan Anton Garemijns schilderij *Het vieruurtje* (1778) biedt de bediende waarschijnlijk geen thee aan. De hoge kopjes doen vermoeden dat de ijverige jongedames koffie zullen nuttigen. Dit charmante tafereel doet de kijker in de salon van de familie Veranneman terecht komen. Een lichte ruimte, in Franse stijl gedecoreerd, volgens de mode van die tijd. Behalve het servies op het dienblad, valt ook de klok rechts tegen de muur op. En het schaartje en de naaldenkoker naast het meisje in de roze jurk. Net zo goed had een van de dames een chateleine kunnen dragen. Dergelijk juweel bestaat uit een haak en kettinkjes waaraan allerlei handige benodigdheden bungelen, al dan niet opgeborgen in een kokertje. Sleutels, een schaartje, vingerhoed of een zegelstempel heeft men zo steeds bij de hand.

Paul Josef de Cock, *Portret van Maria Coutteau*,
1770–1801, olieverf op doek.

COLLECTIE GROENINGEMUSEUM BRUGGE, INV. 0000.GR00456.1

Mutsenslip in Mechelse kloskant, 1750-1799.

COLLECTIE GRUUTHUSEMUSEUM BRUGGE, INV. XIX.O.0478

Maar wat vooral in het oog springt, is de kant waarmee de kleding van de dames verfraaid is. Hun mouwen zijn afgezet met brede stroken kant, en het meisje in het roze draagt een fijne kanten sjaal om de schouders. De vrouw links op de stoel heeft mutsenslippen in het haar. Dergelijke kantstroken draagt men op de meest uiteenlopende manieren: in het haar, vastgezet op mutsen, recht afhangend of gevouwen en gedrapeerd. Maria Coutteau en haar dochter, in dezelfde periode geportretteerd, dragen indrukwekkende mutsen, versierd met mutsenslippen. Het Gruuthusemuseum heeft heel wat van dergelijke mutsenslippen in zijn uitgebreide kantcollectie.

ONTSPANNING Ongetwijfeld halen ook de heren hun mooiste kant uit de kast wanneer ze naar feestelijkheden van de schuttersgilde gaan. In de middeleeuwen hadden deze gilden nog een militaire functie (het gewapenderhandbeschermen van de stad), maar in de zeventiende eeuw vervellen ze tot verenigingen waar men kan ontspannen en netwerken. En dat zijn ze tot op vandaag gebleven. Daarvan getuigt de sireschakel van de Sint-Sebastiaansgilde van Sint-Kruis.

Dit indrukwekkende juweel, waarvan de oudste onderdelen dateren uit de zestiende eeuw, verlaat nog elk jaar het museum tijdens de week van de koningsschieting. Wie tijdens dit toernooi de hoofdvogel afschiet, mag de ketting dragen. Aan de ketting hangt een vogel omgeven door schildjes waarop de namen van koningen of sires staan - het jongste is dat van Poupaert Fr. Sire 1951-1953. De gegraveerde medailles aan de ketting herinneren aan bepaalde gebeurtenissen. Een andere sireschakel uit de Gruuthusecollectie, is opgebouwd uit Bourgondische vuurslagen en vertoont zo gelijkenissen met de ketting van de ridders van de Orde van het Gulden Vlies. De gilde mocht dit motief gebruiken met goedkeuring van de Bourgondische hertogen, die immers op de gilden rekenden als stadsmilitie. Een referentie naar de middeleeuwse bloeiperiode...

Sireschakel van de Sint-Sebastiaansgilde van Sint-Kruis, circa 1560, Brugge, zilver, messing en textiel.
COLLECTIE GRUUTHUSEMUSEUM BRUGGE, INV. X.O.0005

DE KANTCOLLECTIE VAN BARONES LIEDTS

De kantcollectie van het Gruuthusemuseum gaat terug tot de beginjaren van het museum. Dan verwerft de stad Brugge, met bemiddeling van het Oudheidkundig Genootschap, de kantcollectie van de jonggestorven barones Augusta Liedts. De collectie bestaat uit circa 300 stukken kant, van de zestiende tot de negentiende eeuw. Haar echtgenoot, baron Amedée Liedts, was op zoek naar een waardige bewaarplaats voor haar collectie. Brugge, in die dagen nog steeds een kantcentrum, lijkt hem een gedroomde plaats. De stad en het Oudheidkundig Genootschap zijn geïnteresseerd en men stelt de baron voor om de collectie te tonen in het Gruuthusepaleis. In 1889 is het zover. De baron laat vitrines bouwen in Brussel en installeert de stukken zelf. De voorzitter van het genootschap noteert: *'Mr. Liedts dispose ses dentelles sans le concours de personne, qu'il ne consulte personne, ne désire voir personne, en un mot qu'il tient à travailler seul.'* Uit dankbaarheid laat het stadsbestuur een marmeren portretbuste van de barones maken, die een plaats krijgt in het museum.

Henri Pickery, *Buste van barones Augusta Liedts*, 1889, Brugge, marmor.
COLLECTIE GRUUTHUSEMUSEUM BRUGGE, INV. VI.O.0025

PRAKTISCH

GRUUTHUSEMUSEUM

Dijver 17C
8000 Brugge
T + 32 (0)50 44 87 11
musea@brugge.be
www.museabrugge.be

OPENINGSTIJDEN

Van dinsdag tot zondag: 9.30 - 17.00 uur
Gesloten op maandag (behalve paas- en pinkstermaandag), 1 januari, Hemelvaart (namiddag) en 25 december

PRIJZEN

€ 12 - € 10 (18-25 j., +65 j., +15 personen)
gratis voor schoolgroepen en -18 j.
Een audiogids is in deze prijs inbegrepen

TOEGANKELIJKHEID

Voor bezoekers met een visuele beperking zijn doorheen het museum voelstations aanwezig. Vanaf het najaar 2019 is er een bijhorende beschrijvende audiogids ter beschikking. Wel wordt aangeraden het bezoek met een begeleider te doen, omwille van de vele trappen en niveauverschillen in het gebouw. Voor bezoekers met een auditieve beperking is er een visiegids met extra duiding door een tolk in Vlaamse gebarentaal of International Signlanguage.

Het Gruuthusepaleis is door de niveauverschillen, smalle deuropeningen en wenteltrappen niet toegankelijk voor rolstoelgebruikers. Het binnenplein, de educatieve ruimtes en het sanitair zijn wel rolstoeltoegankelijk.

ACTIVITEITEN

Elke derde donderdag van de maand blijft één locatie van Musea Brugge open tot 21u, met telkens een sfeervol programma. Het Gruuthusemuseum is één van deze locaties. Houd de website van Musea Brugge in de gaten.

Voor gezinnen is er de familiezoektocht *Ik zie, ik zie*. Samen wordt er gespeurd naar de mooiste objecten. Als alle opdrachten tot een goed einde zijn gebracht, kan de code van het slot gekraakt worden. Enkel dan wacht er een verrassing...

In samenwerking met de gidsenverenigingen worden rondleidingen aangeboden. Boeken kan via <https://www.visitbruges.be/ticketshop>

MUSEUMSHOP

Een herinnering aan het museumbezoek? Neem een kijkje in de Museumshop in het Arentshof, Dijver 16.

AUTEURS

Lieven De Visch, Inge Geysen, Aleid Hemeryck, Geert Souvereyns, Kristel Van Audenaeren, Katelijne Vertongen

FOTOCREDITS

Musea Brugge © www.lukasweb.be – Art in Flanders vzw – foto's Hugo Maertens en Dominique Provost
Stad Brugge – Cel fotografie – foto's Jan Termont, Dirk van der Borghet en Matthias Desmet
Uitgezonderd:

p. 1, 2, 12, covers: © Jan D'Hondt

p. 3, 16, 18, 26: Openbare Bibliotheek Brugge

p. 5: Universiteitsbibliotheek Gent (Ghent University Library), BIB.G.005840

p. 7, 22, 23: Stadsarchief Brugge

p. 8: Lieven Coudenys

p. 8: Artes Woudenberg

p. 9: noAarchitecten, Brussel en Brugge

p. 14: Katelijne Vertongen (boven) en Lieven De Visch (onder)

p. 35: Lapis Arte (Oosterzele) © Jozefien de Clercq

Vlaanderen
verbeelding werkt

BRUGGE

MUSEA
BRUGGE

Klara

dS De
Standaard

Knack

Religieuze middeleeuwse sculptuur uit de Gruuthusecollectie.

